

ממתי תשעה באב הוא יום לדתיים בלבד, ולמה זה פספוס היסטורי

לפני יותר מ-90 שנה זעם ברל כצנלסון כשתנועת נוער יצאה למחנה קיץ בליל תשעה באב. היום זעם נשמע לא פעם דווקא מצד בעלי עסקים שנדרשים לסגור את שעריהם בערב הזה בשנה. רבים מהחילונים בארץ מתעלמים מיום החורבן – אבל יש מי שרואים בו יום אבל לאומי על אסון שקרה לעם היהודי, גם ללא קשר לדת או לבית המקדש, ומציעים ללמוד ממנו שיעור לעתיד

8 תגובות

07:00 | יצחק טסלר

תגיות: תשעה באב צום בית המקדש היסטוריה יהודית

מאז ראשית ימי הציונות ריחפה השאלה האם תשעה באב וחורבן בית המקדש אמורים לעניין את היהודים החילונים. לפני 91 שנים, סער היישוב היהודי בארץ ישראל לאחר שברל כצנלסון, עורך העיתון "דבר" ואחד ממנהיגי הבולטים של תנועת העבודה בארץ ישראל, פרסם מאמר בשם "חורבן ותלישות", שבו הביע זעזוע ממי שאינם מחוברים לאבל ביום שבו על פי המסורת היהודית נחרבו בית המקדש הראשון ובית המקדש השני.

3 צפייה בגלריה

בר סגור בליל תשעה באב בתל אביב, ארכיון. כפייה דתית או הזדהות מתבקשת עם יום אבל לאומי? (צילום: שמוליק דודפור)
מתברר כי בליל תשעה באב של שנת 1934 יצאו מדריכים בתנועת הנוער "המחנות העולים" למחנה קיץ עם החניכים

שלהם. כצנלסון זעם עליהם, ובין השאר כתב במאמר המכונן שלו: "כלום היינו עוד מסגלים כיום הזה לתנועת תקומה, לולא היה עם ישראל שומר בלבו בקשיות ערף קדושה את זכר החרבן? לולא היה מיחד בזכרונו ובהרגשתו ובהליכות חייו את יום החרבן מכל ימים?"

השאלה הרטורית הזו מוסיפה להדהד גם היום. רבים מהחילונים בארץ כלל לא מציינים את תשעה באב. ברקע, הבחירה של כמה וכמה בתי עסק בבעלות חילונית לפתוח את שעריהם בליל תשעה באב – חרף חוק איסור פתיחת בתי עינוגים בתשעה באב, שהסמך את הרשויות המקומיות בישראל להתקין חוק עזר שיאסור על עסקים המוגדרים "בתי עינוגים" לפעול בזמן הזה. צד אחד מאשים את הצד השני ב"כפייה דתית", ומנגד מאשימים ב"התרסה" וב"פגיעה ברגשות הציבור", כמו גם בצביון היהודי של המדינה. בתווק, יש מי שמזכירים כי תשעה באב הוא לא רק מועד בעל משמעות דתית, אלא יום בעל חשיבות היסטורית לעם ישראל כולו.

אירוע "איכה יוצרים שיחה" בכיכר ציון בירושלים, בערב תשעה באב (צילום: נעם פיינרמן)

"תשעה באב הוא אבל לאומי, לא דתי. כשאומרים 'חורבן הבית' זה לא רק בית המקדש, שהיה המבצר האחרון שנכבש, אלא 'חורבן מדינת ישראל הראשונה' ו'חורבן מדינת ישראל השנייה'", אומר הרב ד"ר יוחאי מקבילי. "אנחנו בשלישית, וכמעט חווינו בשמחת תורה תשפ"ד חורבן בית שלישי. זו המשמעות שיש לחוות, וצריך ללמוד היסטוריה כי הסיפור שלנו הוא חלק מסיפור גדול. סיפור של 4,000 שנות היסטוריה, של מדינה וחורבן ומאבק לתקומה. וזה חורבן כשלעצמו, שחלק גדול מיהודי הארץ אינם מודעים למשמעות של תשעה באב."

"לחולל תפנית בזיכרון הלאומי"

בימים אלה ראה אור ספר חדש בשם "תשעה באב ואסונות לאומיים" (הוצאת דברי שיר), שחיברו הרב מקבילי והרב אביע"ד (אברהם עדיאל) סנדרס. הוא בוחן את ימי האבל הלאומיים בראייה רחבה, לא רק מבחינה יהודית ודתית, אלא גם מבחינה היסטורית ותרבותית – כולל אזכור המאמר המפורסם של צנלסון, והתייחסות לא רק לחורבן המקדש אלא גם לאסונות מרכזיים נוספים בהיסטוריה היהודית, ובהם השואה וטבח 7 באוקטובר.

ליל תשעה באב בכיכר דיזנגוף בתל אביב, ארכיון (צילום: מוטי קמחי)

"חלק ממה שמתאבלים עליו בתשעה באב הוא מרד בר כוכבא – מרד הרואי בלתי נמנע, מאורגן ועם מנהיגות ברורה, שקרא לעצמאות יהודית", אומר מקבילי. "המרד החזיק מעמד כשלוש שנים עם קרבות מוצלחים, ולא היה צפוי שהאימפריה הרומית תביא חצי מהצבא שלה כדי לדכא את העצמאות. לימים הציונות החייתה את ההשראה מהדמויות ההרואיות".

הרב ד"ר יוחאי מקבילי

מה אתה מציע לחברה הישראלית?

"לחולל תפנית בזיכרון הלאומי. אלפיים שנה אגדות החורבן הדגישו רק את הכישלון ואת הצער המדכא, כי פחדו להדגיש את המאבק ואת המרד, כדי שמישהו לא יקבל השראה למרוד וימיט אסון. בגלל זה באסונות רבים אפילו לא התקוממו, כמו שקונן ביאליק על פרעות קישינב ב-1903.

"הציונות שינתה את הכניעות ואת העליבות, התחלנו להרים ראש ולבנות צבא. היום אנחנו צריכים לזכור גם את ההשראה למאבק לחירות, גם אם חלילה ניכשל. לצד האסונות שאנחנו מציינים, יש לזכור את הגבורה. הגבורה הזו מופיעה גם בימים אלה. המאבק לחירות הוא חלק מהזהות שלנו, ובזכותו אנחנו קמים מהאסונות. אם נבין את זה, תודעת תשעה באב של שואה ותקווה תכיל ציבורים גדולים".

"לצאת בשאלה כל יום"

למרות העובדה שהפסיכולוג פרופ' עוז גוטרמן חילוני, הוא ומשפחתו צמים בתשעה באב, ולקראת סוף הצום מגיעים לכותל המערבי. "אנחנו לא עושים את זה כי אנחנו מניחים שלא לזכור חשבון מה אני אוכל ומתי, או כי אנחנו חושבים שנקבל על זה איזשהו שכר ונגיע לגן עדן. ההבנה שלנו היא שחיבור למסורת, להיסטוריה ולמורשת חשוב לכל אדם, ותשעה באב הוא יום האבל הלאומי של העם היהודי", הוא מסביר. "תשעה באב זה יום החורבן, שהוביל לגלות, ולכל הדברים האחרים – למסעות הצלב, לגירוש, לפוגרומים ביהודים וגם לשואה".

הוא מוסיף כי "היום הזה הוא יום אבל לאומי שמחבר אותך למורשת של העם שלך, שלאורך כל השנים חלם להגיע לירושלים. להיות חילוני זה לא אומר שצריך להיות תלוש. להיות חילוני לא אומר 'לא להיות מחובר לזהות של העם שלך ושל ההיסטוריה שלך'. בשבילנו, מדובר באקט של חיבור".

פרופ' עוז גוטרמן

פרופ' גוטרמן הוא מרצה באוניברסיטת בר-אילן ובמכללה האקדמית גליל מערבי. הוא מגיש את פודקאסט העתידנות "עולם חדש מופלא", מרצה מבוקש בנושא מצוינות אישית וארגונית, ובין השאר עמד בראש צוות ההיגוי של בית הספר לפיקוד ומנהיגות של חיל האוויר. "לתפיסתי אנחנו יוצאים בשאלה כל יום", הוא אומר, "וזו פרפרזה על מה שהרב קוק אמר, שצריך לשוב כל יום. אני מסכים איתו, אבל זה גם לשוב לעצמך, למי שאתה. לתפיסתי לצאת בשאלה כל יום זה לשאול שאלות כל יום. לכן במשפחה שלי בחגים אנחנו שואלים את עצמנו איך אנחנו מתחברים, מה אנחנו עושים, מה הפעילות שתאפשר ליצור חיבור.

"אצל חילונים רבים אין תוכן ואז כל חג הוא בסוף עוד ארוחת ערב. זה דבר נורא בעיניי. זה לא להיות חילוני, זה להיות אנטי-דתי, ואלה שני דברים שונים. בכל המועדים, כולל תשעה באב, אנחנו לא מקבלים את זה 'בילט-אין' כמו הדתיים, אלא צריכים לשאול את עצמנו שאלות".

הטרגדיה שהובילה לשיח

לפני עשר שנים בדיוק, בשבוע שבו חל תשעה באב, אירע רצח שזעזע את המדינה. ישי שליסל, חרדי-קיצוני, ארב לצועדים במצעד הגאווה שנערך בירושלים. כשאלה חלפו על פניו, הוא שלף סכין שהכין מראש, דקר למוות את שירה בנקי בת ה-15 ופצע שישה צועדים נוספים.

אורי בנקי

(צילום: אלכס
גמבורג)

הוריה של שירה, אורי ומיקה בנקי, הקימו לאחר הרצח חברה לתועלת הציבור בשם "דרך שירה בנקי", שמטרתה לקדם מתינות ושיח בחברה הישראלית. על פועלם הם נבחרו להשיא משואה ביום העצמאות לפני שלוש שנים. בין השאר, במסגרת הפעילות של "דרך שירה בנקי" מתקיימים בכל שנה מעגלי שיח בערב תשעה באב.

"במשך רוב חיי ועד מספר שנים לאחר הולדת ילדי לא התייחסתי למועד של תשעה באב בלוח השנה", סיפר השבוע ל-ynet האב השכול, עו"ד אורי בנקי. "אני יכול להטיל את האחריות לכך על מערכת החינוך, על לוח השנה שמנווט את היום הזה לחופשת הקיץ, על הממסד הדתי שמצליח כבר הרבה שנים להרחיק יהודים חילונים מכל דבר שמריח יהדות, אבל יהיה נכון יותר לקחת אחריות על עצמי. בחרתי לא לעסוק במשמעות המועד, וחבל.

"לפני כ-15 שנה בערך הבנתי שאם אני טורח לכבד את המסורת ביום כיפור, קל וחומר שאל תשעה באב אני חייב להתייחס. תשעה באב הוא יום ציון לאומי, הנוגע לאובדן הריבונות היהודית ותחילת הגלות. זו נקודה בזמן שיהודי לא יכול להתעלם ממנה, בדיוק כפי שהוא אינו יכול להתעלם מה' באייר תש"ח. אני לא צם ולא יושב בבית הכנסת, זו אינה דרכי, אבל אני משתדל לקרוא טקסט רלוונטי, לעשות משהו רלוונטי, ולשתף בכך בני משפחה".

ומה קרה אחרי הרצח?

"הרצח של שירה אירע בסמיכות לתשעה באב, ואי-אפשר היה להתעלם מהקשר שבין שנאת חינוך וקנאות של פעם לימינו אנו. מאז אנחנו מציינים באופן ציבורי את הרצח של שירה באירוע מרכזי בשם 'איכה יוצרים שיחה' – מחלוקת בונה חברה', שנערך בערב תשעה באב בכיכר ציון בירושלים, ובמקומות נוספים ברחבי הארץ. אנחנו קוראים את מגילת איכה בציבור ואחר כך עורכים מעגלי שיח מגוונים, מרתקים ומכילים. ויתורים ופשרות היו צו השעה בשנת 67 לספירה, וכך גם היום".